

Upphovsrätt: Så behöver den utvecklas

Det upphovsrättsliga skyddet är en rättighet som ofta står i fokus för samhällsdebatten. I sig är det inte konstigt eftersom upphovsrätten kan omfatta allt från datorprogram till arkitektur, från tavlor till romaner och från popmusik till instruktionsböcker.

Rättighetens betydelse

I dagens samhälle går upphovsrättsligt skyddade prestationer att tänka bort. I och med att det upphovsrättsliga skyddet omfattar såväl sådant som privatpersoner skapar hemmavid som sådant som företag investerar miljoner i att ta fram finns de upphovsrättsligt skyddade prestationerna överallt i hela samhället. För att en upphovsrättighet ska uppkomma krävs ingen registrering, vilket innebär att det inte går att få någon total bild av hur många upphovsrättsligt skyddade verk det finns.

För den som har en upphovsrätt innebär det en möjlighet att styra över hur det som omfattas av skyddet används. Det kan handla om att man inte vill att ens musik ska användas i ett visst sammanhang eller att en text inte ska publiceras av en konkurrent. Möjlighet att styra innebär att rättighetshavaren kan bestämma villkoren för användning, inklusive om de som använder det skyddade ska betala något eller inte.

Rättighetens reglering och konstruktion

Upphovsrätten har sin kärna i de principer som läggs fast i en internationell konvention, Bernkonventionen. Den har tillträtts av 182 länder, som bildar det som kallas Bernunionen. Upphovsrättsligt skydd finns alltså i stora delar av världen och skyddet bygger på samma principer. Numera finns också upphovsrätten med i olika handelsavtal.

Bernkonventionen bygger på minimiregler. Det innebär att alla länder som skriver på konventionen har ett ganska stort utrymme att utforma reglerna i den nationella upphovsrätten. Det är några principer som dock måste respekteras. Dit hör att det upphovsrättsliga skyddet ska uppkomma utan registreringar eller andra formella åtgärder. Dit hör också att alla unionsländer ska ge samma skydd för medborgare i de andra länderna i Bernunionen. Upphovsrätten får alltså en internationell verkan, men det är varje respektive lands egen upphovsrätt som gäller i just det landet.

De olika medlemsstaterna har utvecklat upphovsrättsregler utifrån Bernkonventionen och då använt det handlingsutrymme konventionen ger. De rättsliga skillnaderna har delvis överbyggats genom ett femtontal EU-direktiv på upphovsrättsområdet. Hit hör till exempel direktiv om skyddstiden, om databaser och om anpassning av upphovsrätten till informationssamhället.

Skillnader mellan upphovsrättsreglerna i de olika EU-länderna kan hindra den fria rörligheten, vilket är ett starkt skäl för att försöka harmonisera reglerna. De direktiv som finns täcker till exempel inte hela det upphovsrättsliga området. Till detta kommer att EU-domstolen har kommit med domar inom upphovsrätten som rör sådant som i sig inte ligger i direktiven, vilket innebär att exempelvis parodi numera är en unionsrättslig fråga.

Nationellt har vi i Sverige flera egna lösningar på upphovsrättsområdet. Det kan handla om gamla lösningar som ligger kvar i upphovsrättslagen likaväl som att vi i vissa fall har genomfört direktiv på andra sätt än andra medlemsstater. Ett exempel på det första täcks av en dom (NJA 2016 s. 212) där ett agerande anses vara upphovsrättsintrång, där det i tysk rätt skulle varit tillåtet.

Problemen

För svenska företag är det största problemet regleringen av upphovsrätten inom EU. Trots en stor mängd direktiv på upphovsrättsområdet finns ingen enhetlig lagstiftning. Det gör att företagen behöver förhålla sig till 27 olika lagstiftningar. Ett svenskt företag som i sin verksamhet kan komma att använda texter, bilder, datorprogram med mera kan inte utgå från att det som är tillåtet i Sverige är tillåtet i andra länder. Det kan inte heller användas samma typ av avtal i de olika EU-länderna.

Ett företag som är verksamt i USA kan göra en rättsutredning för se vad som är tillåtet och kan använda samma typ av avtal för en den stora amerikanska marknaden. Företag som vill verka i EU får börja med att göra 27 olika rättsutredningar och sen komplettera det med olika avtal. Det är lätt att se den konkurrensnackdel som finns i EU.

Upphovsrättsligt skyddade prestationer är allt viktigare, samtidigt som det upphovsrättsliga skyddet är under starkt tryck i en ny teknisk verklighet. Dagens reglering är inte teknikneutral.

Förslag på lösningar

Upphovsrätten behöver harmoniseras på EU-nivå på samma sätt som skett med varumärkesrätten och formskyddet. Sverige bör arbeta för tillkomsten av en EU-förordning på upphovsrättsområdet. Fördelen med en EU-förordning är att samma upphovsrättsliga skydd skulle gälla i samtliga medlemsstater. Det som är skyddat i Sverige är skyddat i Tyskland, det som är tillåtet i Sverige är tillåtet i Frankrike. En ytterligare fördel skulle vara förutsebarheten, där det idag är oklart vad som är utrymnet för nationell rätt.

Sverige bör också ta en aktiv roll i utvecklingen av de internationella regelverken. Den snabba tekniska utvecklingen innebär behov av att utveckla det upphovsrättsliga skyddssystemet och denna utveckling bör inte ske i nationella regler utan inom ramen för internationellt harmoniseringsarbete. Svenska företag behöver kunna vara säkra på skydden respekteras och är välfungerande på en internationell marknad.